

ATTILA İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE POSTMODERNİST SÖYLEMİN İKİ YÜZÜ

The Two Views of The Postmodernist Discourse in Attila İlhan's Poems

Ülkü ELİUZ *

ÖZET

Attila İlhan'ın şiirleri, Türk insanının duygusal ve estetik gelişimini, bireysel, ulusal ve evrensel değerler dizgesi içinde anlatan metinlerdir. Toplam on bir kitapta toplânan şiirler, şairin "gizli miti"nin kaynaklarını imgeleyen göndergelere sahiptir. Bu yazıda çağının bir tanığı olarak karşımıza çıkan şairin şiirlerindeki postmodernist söylem çözümlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ben, geçmiş, postmodernizm, değerler, imge, gönderge.

SUMMARY

Attila İlhan's poems are text which explain the emotional and esthetics of the Turkish people in individual, national and universal values composition. The poems which collected in the total eleven books have referents which imagine the sources of "the secret myth" of the poet. In the article, the postmodernist expression in the poems of the poet who meet us as a witness of the time will be tried to analyzed.

Key Words: Ego, past, postmodernizm, values, image, referent

***

Attila İlhan'ın şiiri, yaşadığımız toplumsal gelişme ve değişme evrelerinin, bir sanatkârın muhayyilesindeki yansımaları olarak görülebilir. Bu yazıda, çağının bir tanığı olarak karşımıza çıkan Attila İlhan'ın şiirlerindeki postmodernist söylem çözümlenmeye çalışılacaktır. Postmodernist söylemin değerler bazında Attila İlhan'da görülen en önemli iki esas yöneliş ögesi, yazının ana çerçevesini oluşturacaktır.

1- Ben'e Dönüş

Modernizmin insanı yok eden, "ben"i ikinci plâna atan söylemine karşı postmodernist söylemde, "ben", ön plâna çıkar. Postmodernizmde "kendin ol"(Çetişli, 1998, s.145) prensibi hâkimdir. Attila İlhan, bireyin kendi "ben"ine dönme çabasını, içinde yaşadığı mekandan, olaylardan, zamandan kaçışı ile birlikte ele alır. Toplumsal olumsuzluklar karşısında birey, kendi ben'ini bir sığınak olarak algılar. Zira savaşlar, buhranlar, teknolojik gelişmeler, değişen dünyanın getirdiği ve götürdüğü değerler, insanın dış dünyadan kendine dönüşünü zorunlu kılan bir hâl alır. Kendini arayış, kovalayış ve kendine kaçış, bireysel bir boşluğa dönüşür:

---

* Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi ELAZIĞ

*“dünyada şarkılar misali yaşıyansın
sen insansın sen insansın sen insan”
(Duvar, “lilişan”, s.57)*

Bu dizeler, insanî niteliklerini ve değerlerini yeniden kendi egemenliği altına almak ve “kendisi olma” yolunda yeniden başarılı olmak isteyen bir insanın kendini ve kendisi gibi çıkmazlar içinde boğulanları harekete geçirmek için söylediği bir kurtuluş nidası gibidir. Kendine dönüşü imleyen bu ifadeler, insanın yüksek değerler dizgesine ait ipuçları taşır: “Bilgi kategorisi ile varlık kategorisi arasındaki bağı kuramayan insan, bu söze tutunarak kendine dönüşün yolunu bulur.”(Korkmaz, 1999, s.118) İnsan, kendine ait ve kendine özgü bütün değerlere sahip çıkmalıdır. Yarattılmış “ben”e ve bilince sahip tek varlık olan insan, yerini ve konumunu belirlemelidir. “Şarkılar misali yaşamak”, insanın değişmeyen/değiştirilemeyecek özüne ait değerler dizgesini işaret eder. Şarkılar, insan ruhunun/ özünün estetik ve müzikal bir söylemle dışı vurumudur. İnsan, dünyada ruhunun nağmeleriyle yaşar:

*“benim gönlüm şarkıcıdır şarkı yakar aşk üstüne”
(Duvar, “dünyakârî”, s.54)*

Aşk, insanın kendini ifade etme, kendi olma çabasının bir yansımasıdır. Varlık bulma ve varolma sebebidir; “Aşk, başkasına aktarılan bir ateştir. Ateş ise, ancak yakalanıverecek bir aşktır.”(Bachelard, 1995, s.28) Sevmek / aşık olmak, yaratılmışlar içinde sadece insana özgü bir duygu yönelimidir. İnsanın manevî yönünü temsil eden gönlünün “şarkıcı” olarak nitelenmesi, şarkıların insanın bireysel gelişimi üzerindeki etkisini gösterir; “şarkı yakmak”, varolma/ kendi olma yolundaki insanın içsel yanışını, gelişimini, olgunlaşmasını ifade eder. Yanmak, yeniden varoluşu imleyen bir eylemdir ; yandıkça büyümek, gelişmek, boyut kazanmak demektir. İçsel bir genişleme, büyümedir; “Ateş, gökyüzünden koparılmadan önce kendi içimizde yakalanmıştır.”(Bachelard, 1995, s.34)

*“bir kubbe boşluğunda yankılanır ayak seslerim
soluk soluğa kaçan benim
belki kovalayan benim”
(Tutuklunun Günlüğü, “içlenme”, s.55)*

Bu dizeler kendini arayan, hem "kaçan" hem de "kovalayan" insanın, kendi benliğine yaptığı yolculuğun ifadeleridir. Kendini aramak yolunda mücadele veren insan, gördüğü her insanda, hep kendini, kendine ait değerleri, nitelikleri, kendi yaşantısını bulmak ister. Bazen de kendi gerçekleriyle yüzleşmek istemez ve kaçmaya başlar. Sonra tekrar arayışa geçer. Bu tereddütler, gidiş- gelişler insanın bireysel anlamda olgunlaşma sürecinin işaretleridir. Birey, kendini gerçekleştirmek aşamasına gelinceye kadar bir “ihtiyaçlar hiyerarşisi”(dökmen, 1994, s.90) yaşar; zira, kendini gerçekleştirmek “insanın varolduğunun farkına vararak varolması”(Dökmen, 1994, s.91) anlamına gelir.

Postmodernist söylemde toplumsaldan bireysele geçiş yoluyla insanı yeniden anlama vardır. Attila İlhan, bu geçişi, kendiyle yüzleşme bağlamında değerlendirir:

*“aynalıçesme’de kıştırınca kendi kendimi
(...)
elma gibi soyarak yorgun çirkinliğimi*

*anladım gökyüzü olmak istediğimi
bütün gözlerimle ben çoğala çoğala”
(Bela Çiçeği, s.36)*

Bireyin kendi kendini “kısıtması”, sosyal yaşamın yoğun, karışık, güvensiz ortamında boyutsuzlaşan insanın kendini arayışını gösterir. Bireyin kendi içsel kovalamacasının “kısıtımak” gibi illegal, sert, anarşik bir eylemle ifade ediliş, insanın ruhuna sinen olumsuzlukları işaret eder. “Kısıtımak” eylemi, bireysel gerçekler ve toplumsal gerçekler arasında bocalamanın da işaretidir. Hayaller ile gerçeklerin çatışması bireysel çırpınışlara dönüşür; “İnsan, herkesin birbirine benzediği günlük yaşamın tekdüzeliğinden eylemle kurtulur. Eylemle ötekenden ayrılır ve birey durumuna gelir. Dante şöyle der: Her eylemde, eyleyenin ilk niyeti kendi imgesini açığa çıkarmaktır.”(Kundera, 1989, s.31) “Elma gibi soymak”, dış dünyanın olumsuz etkileri altında bunalan, dıştan içe dönmek isteyen insanın çabasını ifade eder. İnsanın kurtulmak istediği kendisini sınırlayan, kendisini tüketen değerlerdir. “Yorgun çirkinlik” ve “gökyüzü olmak” ifadeleri, ben’in parçalanmışlığını, kopuşunu imler. Yorgun sıfatı, hem fizyolojik hem de psikolojik olmak üzere iki anlam taşır. Çirkinlik kavramının yorgun, bitkin olarak algılanması ise, olumsuzlukların ve olumsuzluklarla mücadelenin bitmeyişini anlatır. Bütün yorgunluğa, bitişe rağmen çoğalmak, büyümek, genişlemek, kendini gerçekleştirmek ve geliştirmek isteği ortaya çıkar. İnsan, her şeye rağmen hem fiziksel anlamda hem de duygusal anlamda gelişmeye açıktır. Çünkü yaşamak; büyümek, gelişmek, genişlemek, boyut kazanmaktır. Statik, sabit bir yaşam, gerçek anlamda varoluşu içinde barıdıramaz. Varoluş, insanın olanaklarını olabildiği kadar kullanabilmesidir.

İnsanın bireysel parçalanmışlığının duygusal boyutta ifade edildiği de görülür. İnsan, parçalanma, bölünme karşısında çaresizdir, yapabileceği bir şey yoktur:

*“elimden gelen bu ben iki kişiyim
çoğalmak neyse ne azalmak zor
(...)
elimden gelen bu ben iki kişiyim
ikisi birbirinden çıkmaya uğraşıyor
bilmem ki hangisinden nasıl vazgeçeyim
birisi yeni baştan serüvene başlamış
öbürü silahında son mermiyi yakıyor
çoğalmak neyse ne azalmak zor”*

(Yasak Sevişmek, “elimden gelen bu”, s.56)

İki farklı duygu yoğunluğunu tek bir bedende ve ruhta yaşayan ve buna karşı gelemeyen insan, bu iki farklı kişilikten, daha doğrusu yaşamdan vazgeçemez, nasıl vazgeçeceğini bilemez. Çoğalmak ve azalmak fiilleriyle somutlaştırılan bu parçalanış, insanın yaşamak ve ölmek/yok olmak arasında kalışını ve belirsizlikler yumağında bocalayışını ifade eder.

*“tanrı insanı unuttu
(...)
yalnızlık sızıntısı zehirli yeşil
kaygılar kahverengi sokuluyor
bütün yüzler silinmiş*

*kim kimdir belli değil
büyük bir intihardan korkuluyor”*

(Ayrılık Sevdaya Dahil, “flash-back”, s.35)

Dünya içinde yalnız kalan ve “unutulan” insan, bu terk edilme psikozu içinde bunalır. Kendine, varoluş kaynaklarına ve dünyaya ait değerlere olan güvenini ve bağlılığını kaybeder. Bu kendini yitirme, kaybetme toplumun tamamını da etkiler. İnsanların kimliği silinir. İnsan, varoluş imkânlarını kullanamaz ve çevresini dünyaya dönüştürme başarısı gösteremezse bunalıma ve intihara sürüklenir. Bu intihar, bireyden topluma doğru yayılan, genişleyen bir niteliğe sahiptir. İntihar psikozu, yabancılaştırmadan doğar. Kendisini dünyada anlamsız bulması ve bu anlamsız yaşama son vermeyi düşünmesi doğaldır. Kendisini soylu anlamların yayıcısı/ taşıyıcısı olarak gören bir varlığın yaşamdan nefret etmesi veya yaşamına son vermesi mümkün değildir.

“Köklerinden kopmuş, temelini yitirmiş, geçmişe, tarihe güveninin kaybetmiş, topluma yabancılaştırmış, mutsuz, huzursuz” (Çetişli, 1998, s.131) insanın, ölümü ama içinde yaşamaya dair gizli ve anlamlar taşıyan intihar ederek ölmeyi seçmesi, doğal bir eylemdir. Manevî değerlerini kaybeden insan için yaşam, katlanılması zor bir ıstırap olur; “Hiçbir insan çıplak reel durumlar içinde yaşamaya katlanamaz, dayanamaz; onlara bir anlam verir, onları belli tasavvurlarla süsler.”(Mengüşoğlu, 1979, s.102) İnsanın kendine ve evrene yeni bir anlam boyutu kazandırması gerekir. İnsan yaşamının akışı içinde bir anlam boyutu göremediği zaman, korkunç, içinden çıkılmaz ve katlanılmaz bir durumun içine fırlatılmış gibi olur. Böyle bir durumda yaşaması veya yaşama isteğine sahip olmasına imkân yoktur. Bu bunalım, sürükleniş içinde her çareyi dener:

“adımı değiştirdim başka bir adla yaşıyorum”

(Yasak Sevişmek, “yasak sevişmek”, s.54)

Ad, bireyin resmen varlık bulduğunun işaretidir. Adı olmayan hiçbir şey varolamaz. Varolan her varlığın mutlaka bir adı vardır. Birey, kendine verilen ad ile yaşar. Adını değiştirmek, bireyin varlığından, yaşantısından hoşnutsuzluğunu yansıtan bir çabadır. Yaşadığı olaylardan, çevresinden, kendinden kurtulmak; yeni bir varlık alanı içinde yeniden varolmak isteği, şeklen uygun gibi görünse de özde imkânsızdır. İnsan adını değiştirebilir, ama özünü, duyusunu değiştiremez. Bu hiçbir varlık için de mümkün olmayan bir deneyimdir. Başka bir adla yaşanabilir, ama aynı duyuşa, aynı fikirlere, aynı yönelişlere sahip “aynı” kişi olarak. Kendi aynı, adı başka olarak. Bu bir tür kendinden ve yaşamdan kaçış, saklanıştır.

Attila İlhan, bireysel kaçışın boşluğa sürüklediğini farkedince, tekrar yaşama döner. Bu dönüş, yaşama ve varoluşa dair bütün imkânlar alanını içine alan bir özelliğe sahiptir. Yaşamak, başkalarıyla birlikte ve başkalarında yaşamak isteği yoğun bir özlem hâline dönüşür:

“artık hiç kimse beni yaşamıyor”

(Yasak Sevişmek, “yasak sevişmek”, s.55)

Bütünleşme, birleşme duyguları içinde başka bedenlerde, ruhlarda yaşamak ve kendisi olmanın bütün anlamlarını yaşamak isteği görülür. Kendini gerçekleştiren, kendisi olan insan, yalnızlıktan kurtulan, gelişen ve aydınlatandır. Bozulan, yozlaşan değerler karşısında kendi

özüne yapılan yolculukta, insanın başkalarına, kendini anlayan insanlara ihtiyaç duyması, başka ruhlarla bütünleşmek istemesi doğal bir yönelimdir.

Bireyin yaşaması maddî varlığını sürdürmekten ibaret değildir; kendini gerçekleştirmesi, kendini aşması, anlayan, yorumlayan, gelişen ve geliştiren bir varlık olması demektir. “Gerçek varoluş seviyesine veya Tanrısıyla titreşime varamayan”(Kantarcıoğlu, 1981, s.34) modern insan, yaşamayı yemek, içmek, uyumak gibi maddî/ fizyolojik yönleri ile algılar. Yaşamak, insan yaşamını da içine alan daha büyük bir sistemin parçası olmak demektir; zaman içinde gerçeği/ varlığı bütün yönleri ile yaşayabilmek ve bitip tükenmek bilmeyen bir arayışı ibadet hâline getirebilmektir:

*“bir uzay panayırı kurulmuş pencereme
yüzlerimi aranırım hiçbirini bulamam”*

(Yasak Sevişmek, “yalnızgezer”, s.27)

Attila İlhan’ın şiirlerinde ben’e dönüş, “dünyanın yeniden büyü hâle getirilmesi”(Bauman, 1998, s.46) sürecindeki duyuşsal yansımının ve bizi kendimize döndüren, bugünümüzü şekillendiren özlem imgelerinin yazınsal söyleme erişmesidir.

2- Geçmişe Dönüş

Sanatı, bir kaçış mitiyle izah etmek mümkündür. İnsan psikolojisinin en temel gerçeklerinden biri olan kaçma eğilimi, Attila İlhan’ın şiirlerinde teknolojiye, betonlaşmaya, modernleşmeye duyulan tepki olarak karşımıza çıkar. Gelişen teknolojinin hayatımıza soktuğu mekanik sistem, gelişen ve makineleşen dünyada insanın her gün daha artan bir hızla makinenin egemenliğine girmesine neden olmuştur. İnsan özünü, kişiliğini, benliğini yitirerek, âdeta işlettiği makinenin bir vidası hâline gelmiştir. İşte bu yoğun bunalım ve sıkıntı hâlini aralayacak olan insanın bireysel özüne sahip olduğu anları hatırlaması, onlara dönmesidir.

Her anış bir özleyişten kaynaklanır. Hatırlamak/ anmak, geçmişten yeniden kurmak ve bugüne bir anlam katmak için gereklidir; “Geçmiş muhafaza etme güdüsü, insanın kendi benliğini muhafaza güdüsünün bir parçasıdır.”(Harvey, 1997, s.107) Modern anlayış ve teknolojik gelişme insanı geçmişinden, kendinden uzaklaştıran bir sistemdir. Bu mekanik ağı içinde sıkışan insanın kurtarıcı olarak geçmiş zaman anılarına yönelmesi kaçınılmazdır. Post kültürde de geçmişle bağlar koparılmaz:

*“yıllar var ki serçeleri unutmuşum
üzerimden gökyüzünü almışlar gibi
asfaltların karanlığında boğulmuşum
ufacık oysa hep böyle uçuşurlarmış
karlı ağaçların arasında alfabemdeki
iyimserlikleri bir türlü anlayamamış”*

(Yasak Sevişmek, “usturanın ağzında”, s.57)

İnsanın yalıtılmışlığına tepkinin ifade edildiği bu dizeler, çocukluk yıllarına duyulan özlem ile birleştirilmiştir. Herşeyin saf, bozulmamış, ilk hâlini içinde bulunduran/ koruyan çocukluk yılları, bütün güzelliklerin ve mutlulukların büyü zamanıdır; “ Çocukluğumuzun bizi büyülediği gerçektir, çünkü çocukluk büyüleme anıdır ve kendisi de büyülenmiştir ve bu altın çağ açılmamış olduğundan görkemli olan; ancak açılmamaya yabancı olan,

açımlayacak hiçbir şeyi olmayan, salt yansıma, henüz ancak bir imgenin pırıltısını yansıtan bir ışık içinde yıkanmış gibidir.”(Blanchot, 1993, s.28)

İlk çocukluk dönemleri seven, yaşayan anıları ile bugünü anlamlı kılan, ısıtan, yaşanır kılan değerlerle doludur. Yukarıdaki dizelerde geçen “serçeler”, özgürlüğün, masumiyetin, sevimliliğin kısacası çocuğun ve çocukluğun simgesidirler. Çocuklar ile kuşlar arasında varoluşsal anlamda kurulmaya çalışılan bağlantı, poetik söylemde ifadesini bulur. Unutulan yalnız “serçeler” değil, bütün geçmiş değerlerdir. Geçmiş yaşantının unutulması, karanlıkların gelmesi, güzelliklerin algılanamaması olarak belirtilir. “Üzerimden gökyüzünü almışlar gibi” ifadesi, insanın aydınlıktan, yaşamdan, güzelliklerden zorla ayrılması, karanlıklarda boğulmaya çalışılmasıdır. Gökyüzü, aydınlığın, yaşamın, varlığın en önemli unsurudur. “Gökyüzünün alınması”, varolanın bireysel düşlerinden oluşan bir varlık alanı ihlalini bize sezdirir. Teknolojik gelişmeler, moderleşme, insanı kendi yaşamsal değerlerinden zorla uzaklaştırarak, mekanik bir karanlıkta boğmak istemektedir. “Asfaltların karanlığı” ifadesi, bütün aydınlıkları karanlığa dönüştüren teknolojinin imge değeridir. Uçmak isteyen, serçelerle bütünleşmek isteyen insan çırpınır, kanat çırpır ama yaşamın maddesel gerekleri/ gerçekleri onu anlamaz. Karanlıklar bütün aydınlıkları, karamsarlık(nihilizm) bütün iyimserlikleri siler.

Çocukluk dönemlerine yönelme ve her ilk oluşun tazeliğini, dinamizmini eskiyen, yıpranan ve bozulan yaşamı yeniden kurmak için canlandırma çabası insana özgü doğal bir yönelimdir. Mircae Eliade, bu tür bir yönelimi “soylu başlangıçlara dönme miti”(Eliade, 1993, s.37) olarak adlandırır. İnsan ilk oluşları sihirli, büyülü ve hayali bir anlamla örtülü olarak görür ve o anı yeniden yaşamakla bugün ile geçmiş zaman arasındaki farkı silmek ve yaşamı yeniden kurmak ister. Bu yöneliş, bireyi psikolojik olarak rahatlatan, huzura kavuşturan bir süreçtir:

*“işe bak
o kadar çocukluğuma yakınım
ellerime kırlangıç yağıyor”
(Böyle Bir Sevmek, s.92)*

“Çocukluğuma yakınım” ifadesi, olumsuz ve boyutsuz bir duruma gelen yaşamdan kaçmak ve geçmiş güzelliklere sığınmak eğilimini vurgular. Hafıza, o anı hatırlamakla kalmaz, o anı yeniden yaşar. Çocukluk yıllarının anılarıyla beslenen yarı gerçek yarı hayal bu masal “ellerime kırlangıç yağıyor” ifadesi ile, hafızadan bugüne en canlı şekliyle aktarılır. Nereden estiği bilinmeyen bir rüzgar, insanın geçmişi yeniden yaşamasını sağlar. Bu yitirilen ve özlenen bir masal dünyasının romantik ve lirik bir söylemidir. Aynı şekilde;

*“benim için herşey alelâdenin haricindedir
bütün dertlerimi untabildiğim zaman
pırıl pırıl meydanlar gönlüme göredir
gönlüme göredir arpa boyu ömrün sevinci
o zaman aklıma gelir çocukluk hayallerim
o zaman sulh isteyen bütün insanların
yüreğinin yüreğimde vurduğunu hissedirim”
(Duvar, “Benim İçin”, s.75)*

mısraları, çocukluk ile olgunluk arasında geçen sürenin örtülü/ kapalı bir ifadeyle anlatılmasıdır. Bu süre, protesto edilir gibi geçiştirilir. Bireyin parçalanmışlığından kurtulmak

için yöneldiği çocukluk hayalleri, dün- bugün- yarın bağlamında yeni ve güzel bir yaşam kurma endişesiyle birleşir. Geçmiş, kurtarıcı bir imge hâlinde bugünü ve geleceği kuran, yaşatan nitelikleri ile karşımıza çıkar. Çocukluk çağının bütün izlenimleri büyüleyici bir atmosferde ve romantik bir söylemde sunulur:

*“eskiden hanımelleri yağmurlu balkonların
uykulara bıraktığı rüyalarla beraber
uzak çağrışımlarla o çocuk şarkı söyler
pancurların ardında sesi hafifçe kırgın*

*eskiden sofalarda yazın öğle sonları
sisli liman resimleri olarak görünürdü
çocuktum
ışıklarım ne kadar hürdü
içimde özlemlerin boğuk gramafonları”*

(Tutuklunun Günlüğü, “eskiden”, s.43)

“Eskiden” sözcüğü, geçmiş yaşantılara insanın dönük yüzünün ifadesidir. Eski zamanlar, eski olaylar, eski sevgiler, eski güzellikler, eski tanıdıklar ve içimizde hep yaşayan “o eski çocuk”, geçmişe dönüşün yoğun ve derin anlamlarla belirtilmesini sağlar. Anılarda kalan, ama bugün yeniden yaşanmak istenen o anlar, yaşanan, hissedilen ve geleceği kuran göndergelere sahiptir. Dış dünyadaki olumsuzlukların, çirkinliklerin bilinçaltında estetik ve lirik bir kaçıyla yok edilmeye çalışıldığı görülür. “Uzak çağrışımlar”, “hafifçe kırgın”, “boğuk gramafonlar”, isteklerin hâlâ uzak ve belirsiz bir özleyişten ibaret olduğunu vurgular. Hayallerle özgür, şarkılarla mutlu, rüyalarla zengin, ışıklarla canlı, özlemlerle umutlu olmak isteği vardır; ama bütün bu istekler “eskiden”dir, yitirilmiştir. İnsan, o anları her hatırlayışında psikolojik olarak rahatlayacak, kendini/ varlığını yeniden anlamlandırarak ve geleceğini kurmak için geçmişten güç alacaktır:

*“ah nerde gençliğimiz
sahilde savrulmaları başıboş dalgaların
yeri göğü çınlatan tumturaklı gazeller
elde var hüznün*

*(...)
hayat zamanda iz bırakmaz
bir boşluğa düşersin bir boşluktan
birikip yeniden sıçramak için
elde var hüznün”*

(Elde Var Hüznün, “elde var hüznün”, s.76)

Geçmiş, bugünün belirsiz, mekanik ve boyutsuz yaşantısından yorulan insan için en güvenli ve huzurlu sığınaktır; "Gelecek sabahın belirsizliği, geçmişteki sabahların mutluluk dolu anlarını "ben"e hatırlatmaktadır".(Çelik, 1998, s.322) Gençlik yılları hayattan beklentilerin, isteklerin en yoğun olduğu, ümit dolu, mutluluk ve enerji dolu bir süredir. Fakat, gençliğin bitişi ile insan, kendini boşlukta, değerlerini kaybetmekte olan bir varlık olarak görür. Ölüme yani maddî varlığın yokluğuna doğru hızla ilerler; endişe ve hüznün içinde kalır. Çabaları boşunadır; boşluktan boşluğa doğru çözülüş başlamıştır, durdurmak

imkânsızdır. Yeniden denemek, yeniden yaşamı kurmak isteği vardır; ama bu mümkün değildir. Çünkü şiirin bütün bölümlerinde tekrarlandığı gibi geriye kalan tek şey “hüzün”dür. Bireyin özüne sinen kederlenme eylemi olarak hüzün, insanın maddî ve manevî varlık alanlarına sinen ve etkisini sürdüren bir işleve sahiptir.

Hatıraların bu uyanma vaktinde yaşanan her olay ve birlikte yaşanan her kişi, geçmişte olduğu gibi, değişmeden yeniden yaşanır. Birey, geçmişe ait bütün varolanları “bıraktığı gibi” bulmak ister, kaybetmek/ yitirmek istemez:

*“yine dönüp duruyor başımda hatırlar
(...)”*

yine sen hayalimde bıraktığı gibisin”

(Duvar, “değişen bir şey yok”, s.129)

Sevgili, yaşama anlam veren, bireyi parçalanmışlıktan kurtararak bütüne götüren bir varlıktır. Sevgilinin “bırakıldığı gibi” hatırlanması, geçmiş ve geçmiş sevgileri koruma çabasıdır. Kendi varlığından sıyrılıp bir başka bende bütünleşen yani aşık olan insan hem geçmiş hatıralarını hem de kendi bütünselliğini korumak ve her an yaşamak isteyecektir.

Tarih, insanın içindeki “eski” imgesinin zaman, mekan ve olay dizgesi içinde anlam kazanmasının kavramsal adıdır. Tarih, “insanın hiç kullanmadığı bir kapıyı kullanıp gül bahçesine çıkabilmesi, dirilişi anlamak ve onu yeniden yaşayabilmek gücünün” (Kantarcioglu, 1981, s.64) ifadesidir. Tarih, hem kronolojik karakterli toplumsal öğeler içeren, hem de bireysel karakterli ve duyuşsal öğeler içeren bir kavramdır. Postmodernizmde tarih “küçük tarih” (Harvey, 1997, s.59) olarak yer alır. Bu kavram, insanın bireysel tarihi, kendine özgü tarihi olarak açıklanabilir. İnsanın mendi hayatına ait olayları, zaman ve mekan dizgesi içinde ele alan “küçük tarih”, teklige, yalnızlığa duyulan tepkinin ifadesidir. Atilla İlhan şiirlerinde “küçük tarih” kavramını, “büyük tarih”(Harvey, 1997, s.59) ile içiçe/ sentezleyerek verir. Tarih anlayışı, bireysel ve toplumsal duyuşların kesişme alanıdır:

*“çocuk gözlerimle gördüm
sedef kakmalı koltuğunda
kaç mevsim eskitti kadızade eşref
(...)”*

şimdi gel hatırlama

seferberlikte o büyük sarhoşluk gecesi

küstah bir ay yükselir kanlıca sırtlarından.”

(Elde Var Hüzün, “raviyân-ı ahbar”, s.81)

Hafızanın ayak seslerinin belirsizlikler içerisinde ifade edildiği bu mısralar, bireysel ve toplumsal tarih anlayışını birlikte verir. Saygı, sevgi, hayranlık uyandıran geçmiş zaman, bugünü kuran göndergeler taşır. Beklentilerimizle şekillenen gelecek, geçmiş ve bugün sentezine bağlı olarak anlam kazanır. Geçmişe ait bir an dondurularak, tarihin birleştirici gücü vurgulanmış olur. Tarih, net ve öğretici bir tarzla değil; lirik, gizli ve bireysel bakış açısından yansıyan bir söylemle yansıtılır. Tarihe/ geçmişe ait ayrıntılarda içinde yaşanan ve hissedilen anların etkisi vardır.

Bireysel/ “küçük tarih”, kendine özgü bir evrendir. Geçmiş özlemin etkilerini taşıyan bu mısralar dikkate değerdir:

*“en تنها rakıların
en ıssız kuytularından
sırıksıklam tefrikalar çıkaran
mahmud yesari bey’i
kim arar kim sorar*

*çil çil
yıldızlara karışırda ziller
kadehler dağılır gümüş karanlığında
gelmiş bütün ihtişamıyla ince saz
salkım söğütlerin altına
havuzbaşlarında hızlı ve üryan
ceylan gözlü cengiler
bir başka zamandı bir başka mekan”*

(Ayrılık Sevdaya Dahil, “kim arar kim sorar”, s.39-42)

Tarih olarak belirsizlik gösteren, kronolojik niteliği olmayan bu anılar geçmiş sanatkârların, geçmiş mekanların, geçmiş yaşananaların özlemle anılışdır. Geçmişte yaşamış ünlü sanatkârlar, büyük hükümdarlar vd. şiiirlerde yer alır. Bizi kendine çeken, bizi geçmişimize ve kendimize döndüren ve bugünümüzü şekillendiren bu kişiler birer özlem imgesine dönüşürler:

*“bir gölgeyle sevişirler anlaşılmaz kim
belki sultan murad belli sarığından
belki kadın efendi menevişli yeşim”*

(Ayrılık Sevdaya Dahil, “çerkes hâlayıklar balladı”, s.16)

Tarih bireysel ve toplumsal ruhun zaman, mekan içinde geçirdiği aşamaları aktarır/ anlatır. Tarih/ geçmiş, öz varlığımızın yaşama mekanı olarak, geçici ruh barınağımız olma niteliğinden ölümsüz ruh barınağı olma niteliğine doğru aşama geçirir. Attila İlhan, modernizmin yok etmeye/ silmeye çalıştığı insanı, geçmiş ile/ tarih ile uyandırmaya çalışır. Şiiirleri, bu çabanın yazınsal yansıtıcısıdır.

Sonuç

Attila İlhan, şiiirlerinde kendini batılı olarak gören bir doğulunun izlenimlerini, duyularını yansıtır. Onun şiiirleri, modernizmin kısılcığında bunalan insanın bireysel özünden gelen nağmelerle uyanışının poetik formda sunumudur. Evrensel olan ve evrensellik iddiasında olan postmodernizm, onun şiiirlerinde bireysel ve toplumsal tepkiyi evrensel boyuta taşıyan bir değerler dizgesidir. İnsanın kendini bulması, hafızasının ayak seslerini dinleyerek kendini yeniden kurması, insanın varoluş kaynaklarına dönmesi ile mümkündür. Attila İlhan, modern hayatın bizden aldığı değerleri sorgulayan, varoluş kaynaklarımıza dönmeyi anlatan ve büyüsü bozulan hayatta yaşamı simgeleyen şiiirleri ile Türk şiiirinin ölümsüz şiiirlerindedir.

KAYNAKLAR

- Bachelard, Gaston, Ateşin Psikanalizi, Bağlam Yayınları, İstanbul 1995
- Bauman, Zygmunt, Postmodern Ayrıntı (Çev. Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998
- Blanchot, Maurice, Yazınsal Uzam (Çev. Sündüz Öztürk Kasar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993
- Çelik, Yakup, Şubat Yolcusu, Akçağ Yayınları, Ankara 1998
- Çetişli, İsmail, Batı Edebiyatında Edebi Akımlar, Kardelen Kitabevi, Isparta 1998
- Dökmen, Üstün, Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati, Sistem Yayınları, İstanbul 1994
- Eliade, Mircea, Mitlerin Özellikleri (Çev. Sema Fırat), İstanbul 1993
- Harvey, David, Postmodernliğin Durumu (Çev. Sungur Savran), Metis Yayınları, İstanbul 1997
- Kantarcıoğlu, Sevim, T.S. Eliot'un Şiirlerinde İnsanın Kendini Gerçekleştirme Teması, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981
- Korkmaz, Ramazan, "Fenomenolojik Açından Tepegöz Yorumu", Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni, Ankara 1999
- Kundera, Milan, Roman Sanatı (Çev. İsmail Yerguz), Afa Yayınları, İstanbul 1989
- Mengüşoğlu, Takiyettin, İnsan ve Hayvan Dünya ve Çevre, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979

Attila İlhan'ın Çalışmada Kullanılan Şiir Kitapları:

- Ayrılık Sevdaya Dahil, Bilgi Yayınevi, Ankara 1997
- Bela Çiçeği, Bilgi Yayınevi, Ankara 1997
- Böyle Bir Sevmek, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996
- Duvar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996
- Elde Var Hüzün, Bilgi Yayınevi, Ankara 1995
- Tutuklunun Günlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996
- Yasak Sevişmek, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996